

ZNAČAJ TEORIJE PRIVRŽENOSTI ZA KONCEPTUALIZACIJU JAVNE SKRBI ZA DJECU

SAŽETAK

Iako se teorija privrženosti u većini suvremenih društava uzima kao jedno od osnovnih teorijskih polazišta u konceptualizaciji javne skrbi za djecu, njen značaj i utjecaj u konceptualizaciji praksi u Hrvatskoj još uvijek je minoran. Razloge možemo pronaći u vremenu i okolnostima u kojima se nalazila Hrvatska u vrijeme kada je ova teorija nastala i doživjela svojevršno oživotvorenje u praksama drugih zemalja poput Velike Britanije i Švedske, a koje nisu pogodovale unaprjeđivanju javne skrbi za djecu u nas.

No danas, kada se pred nama nalaze zahtjevi za reformom sustava socijalne skrbi, pa tako i skrbi za djecu, spoznaje proizašle iz teorije privrženosti nezaobilazan su dio znanja čije bi daljnje ignoriranje u praktičnom i profesionalnom djelovanju bilo u najblažem slučaju neetično. Stoga je namjera ovoga rada dvojaka. Kao prvo, u radu su prikazani recentni istraživački radovi proizašli iz teorije privrženosti koji su od

¹ Prof. dr. sc. Marina Ajduković, predstojnica Zavoda za socijalni rad i Katedre za teoriju socijalnog rada, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Nazorova 51, e-mail: marina@dpp.hr

² Mr. sc. Klaudija Kregar Orešković, asistentica, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Nazorova 51, e-mail: kkgregar@pravo.hr

³ Maja Laklija, asistentica, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Nazorova 51, e-mail: maja.laklija@pravo.hr

Pregledni članak
UDK 364.65-053.2
Primljeno: prosinac, 2006.

Marina
Ajduković¹

Klaudija
Kregar Orešković²

Maja Laklija³

Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet
Studijski centar socijalnog
rada

Ključne riječi:

teorija privrženosti, javna
skrb za djecu, sigurna
i nesigurna privrženost,
psihosocijalni rad s djecom
i obiteljima, udomiteljstvo

značaja za javnu skrb za djecu. Uz to, analizirane su reperkusije nalaza tih istraživanja na konceptualizaciju prakse javne skrbi za djecu od procjene rizika i resursa obitelji, planiranja i provođenja ranih intervencija u obiteljima pod rizikom do planiranja kratkoročnog i dugoročnog zbrinjavanja djece izdvojene iz obitelji. Posebna pozornost u radu posvećena je reperkusijama koje spoznaje teorije privrženosti imaju na udomiteljstvo te njegov razvoj i unaprjeđenje kao najboljeg oblika skrbi za djecu izdvojenu iz obitelji. Konačno, rad nudi realističan prikaz profesionalnog rada temeljenog na uvažavanju perspektive teorije privrženosti u slučaju roditelja kojem je oduzeto pravo na život s djecom.

UVOD

Već više od 50 godina rad liječnika Johna Bowlbyja od neprocjenjivog je značaja za rad s djecom bez roditelja ili djecom čiji je razvoj ugrožen u obiteljima te koja su u javnoj skrbi. Podsjećamo da je još 1951. godine priredio knjigu »Maternal care and mental health« koja je nastala kao prilog Svjetske zdravstvene organizacije programu UN-a za zaštitu djece bez doma. S današnjeg se stajališta čini gotovo nevjerojatnim da ova knjiga, koja je u Hrvatskoj prevedena već 1953., nije imala nikakvog odjeka na praksu javne skrbi za djecu izdvojenu iz obitelji na našim prostorima.

Ta knjiga dobiva tim više na važnosti ako znamo da se od vremena nastanka, teorija privrženosti J. Bowlbyja razvijala, empirijski provjeravala i da je danas jedno od nezaobilaznih teorijskih uporišta u konceptualizaciji suvremene skrbi za djecu.

Treba reći da je u toj knjizi Bowlby ne samo istaknuo značaj koji u kontekstu razvoja djeteta ima odsustvo majke ili druge odrasle osobe koja bi se konzistentno brinula o djetetu u najranijim godinama njegova života, već da je objasnio posljedice koje po dijete ima odrastanje u instituciji, da je predložio »novi izgled« institucije i veličinu odgojnih grupa te da je vrlo jasno argumentirao tezu o udomiteljstvu kao najboljem obliku smještaja, posebno u slučaju male djece i dojenčadi. Štoviše, argumentaciju »za udomiteljstvo« Bowlby nije lišio razmatranja poteškoća koje se u udomiteljstvu mogu javiti, a koje su jednako aktualne i danas, već je ponudio rješenja koja cijeli proces udomljavanja mogu učiniti lakšim za dijete, djetetove biološke roditelje i udomitelje.

Na žalost, javna skrb za djecu u Hrvatskoj ni danas nije utemeljena na nekom jasnom teorijskom modelu, što naravno ima niz reperkusija na praksu pružanja usluga psihosocijalnog rada u ovom području. Uz to, suočeni smo kao i većina suvremenih društava sa sve većim zahtjevima za tzv. rezidualnom socijalnom politikom, smanjivanjem troškova socijalne države, privatizacijom i unošenjem ekonomske terminologije i tržišta u sferu javne skrbi, pa tako i sferu skrbi o djeci. Pred nama je proces deinstitutionalizacije skrbi za djecu što uključuje kako razvoj suvremenog udomiteljstva tako i razvoj programa podrške obiteljima kako do izdvajanja djece iz obitelji ne bi ni došlo, kao i programa podrške obiteljima iz kojih su djeca izdvojena iz obitelji, a koji bi omogućili da

se djeca vrate u obitelji koje su na odgovarajući način pripremljene za njihov povratak. I premda se na »sreću« socijalnog rada trendovi poput decentralizacije ili deinstitucionalizacije poklapaju kako s Bowlbyjevim (1953.) spoznajama o odrastanju djece u domovima tako i s najnovijim znanstvenim spoznajama vezanim uz skrb o djeci, ostaje potreba za stalnim provjerama važećih teorijskih perspektiva i potreba za znanstveno utemeljenim unapređivanjima rada s djecom izdvojenom iz obitelji, kako u kontekstu promocije prikladnijeg oblika smještaja za djecu s određenim poteškoćama tako i u kontekstu stručnog rada s djecom u nekom obliku i/ili tipu smještaja.

Stoga u ovom radu nastojimo približiti značaj koji teorija privrženosti i uz nju vezana istraživanja imaju za osmišljavanje djelotvorne javne skrbi za djecu.

ISTRAŽIVANJA PRIVRŽENOSTI OD ZNAČAJA ZA KONCEPTUALIZACIJU DJELOTVORNE SKRBI ZA DJECU

Postoji velik broj istraživanja o povezanosti privrženosti sa socijalnim i emocionalnim razvojem djece i mladih. Za specifične potrebe ovog rada izabrali smo i prikazali manji broj istraživanja čiji su nalazi od neposrednog značaja za razumijevanje potreba djece u javnoj skrbi i unaprjeđivanje njihovog položaja.

Kobak i suradnici (2001.) su istraživali povezanost između ozbiljnih poteškoća prilagodbe dječaka u dobi od 9 do 11 godina i prekida u odnosu s figurom privrženosti. Prekide u odnosu privrženosti definirali su kao produljeno i neplanirano odvajanje koje dovodi u pitanje djetetovo povjerenje u dostupnost figure privrženosti. Prekidi u privrženosti su procjenjivani posebno za majku i za oca na skali od 4 stupnja (0-3). Vrijednost 0 značila je da dijete nije doživjelo neplanirano razdvajanje od roditelja, 1 da je dijete doživjelo tzv. planirano razdvajanje od jednog od roditelja zbog razvoda braka, ili odlaska roditelja u bolnicu, ali je s roditeljem od kojeg je odvojeno i dalje održavalo kontakt, 2 da je dijete doživjelo značajno i neplanirano razdvajanje od roditelja koje je trajalo više od 1 mjeseca (npr. roditelj je bio u zatvoru, služba socijalne skrbi je zabranila kontakt roditelja s djetetom, roditelj je napustio dijete) te 3 da je odnos roditelja i djeteta bio potpuno prekinut ili su roditelji umrli.

U istraživanju su sudjelovale tri skupine dječaka: (1) dječaci koji idu u redovnu školu, (2) dječaci koji idu u redovnu školu, ali je procijenjeno da su pod rizikom zbog siromaštva i (3) dječaci koji su u posebnim razrednim odjeljenjima zbog ozbiljnih emocionalnih smetnji. Djeca s emocionalnim smetnjama, u odnosu na ostale dvije skupine dječaka, su imala povijest značajnih i ozbiljnijih prekida u odnosu s figurom privrženosti. Njih 64% je doživjelo značajni prekid u odnosu s majkom u odnosu na ostale dvije skupine dječaka.

Nalazi su pokazali da su ozbiljni prekidi u odnosu privrženosti povezani s težom dječjom psihopatologijom. Dječaci koji su imali značajne prekide u odnosu privrženosti

su pokazivali i značajno više disocijativnih simptoma⁴ u razrednom okruženju te su bili skloniji razvoju ovisnog odnosa s učiteljem. Govoreći o odnosu s učiteljem, istraživači opravdano komentiraju da djeca koja nemaju povjerenje u dostupnost figure privrženosti mogu tražiti pomoć od učitelja na način koji će učitelji doživljavati neprimjerenim. Osim toga, razina ovisnosti koju dijete izražava može kod učitelja biti izvor stresa i voditi do manje podržavajućih interakcija. Stoga se naglašava potreba za terapijskom podrškom nastavnica koji rade s djecom koja iskazuju poremećaje privrženosti, a koja bi im pomogla da se nose s opisanim dječjim ponašanjima.

Opravdano možemo pretpostaviti da se dio udomitelja ili odgajatelja nalazi u sličnoj situaciji. Djeca smještena u udomiteljske obitelji ili kod većeg broja različitih skrbnika imaju poremećaje privrženosti koji vode do ozbiljnih problema kako u uspostavljanju odnosa s udomiteljima, tako i u uspostavljanju odnosa s učiteljima, vršnjacima i drugim odraslima u okruženju.

Istraživači su opravdano upozorili da prekid u odnosu privrženosti može zapravo biti **marker** ili sumarna varijabla za veći broj patogenih čimbenika u djetetovom okruženju. Uz to, mnogi dodatni faktori kao npr. razvojna razina, duljina prekida veze s roditeljem, kvaliteta alternativne skrbi, opća razina stresa mogu imati ulogu **moderatora** učinaka prekida u odnosu privrženosti na dječju prilagodbu.

Također, kombinacija visoke razine stresa i prekida u privrženosti povećava rizik za razvoj psihopatologije. Osim toga, istraživanja su pokazala da prekid odnosa privrženosti, bez obzira na razlog, ima kod male djece učinak sličan traumi pa se nakon razdvajanja od roditelja kod djece mogu pojaviti ozbiljne i ponekad duboke poteškoće u prilagodbi (Hodges i sur., 1999.; O'Connor i sur. 1999. i drugi, prema Kobak i sur., 2002.).

Finz i suradnici (2000.) su istraživali emocionalni utjecaj zlostavljanja i zanemariivanja na stil privrženosti djece. U istraživanju je sudjelovalo 190 djece u dobi između 6 i 13 godina starosti. Djeca su bila raspoređena u tri skupine: (1) djeca čiji su očevi ovisnici o opojnim sredstvima (N=76), (2) fizički zlostavljana djeca (N=41), te (3) zanemarivana djeca (N=38). Kontrolnu grupu su činila djeca kod kojih nije zabilježena povijest zlostavljanja i/ili zanemarivanja (N=35).

Nalazi pokazuju da je kod 52,2% djece čiji su očevi ovisnici o opojnim sredstvima prisutna sigurna privrženost, dok je kod ostalih u 25,4% slučajeva prisutna anksiozna, a u 22,4% slučajeva, izbjegavajuća privrženost. Kod fizički zlostavljane djece prevladava izbjegavajuća privrženost (85,4%), a kod zanemarivane anksiozna privrženost (73,7%). Djeca iz kontrolne skupine su u 68,6% pokazivala sigurnu privrženost. Nalazi ukazuju

⁴ *Disocijativni poremećaji se očituju u »iznenadnoj i privremenoj promjeni svjesnog doživljaja, odnosno u prekidu veza između mišljenja i emocija, mišljenja i stavova i sl. Disocijativni poremećaj omogućava istodobno postojanje logički suprotnih misli i stavova, pri čemu osoba ne doživljava nikakav konflikt« (Petz, 2005.:84).*

da se disfunkcionalne strategije »preživljavanja« koje je dijete usvojilo u svojoj obitelji očituju kao njihov unutarnji radni model koji perzistira i u kasnijim socijalnim odnosima.

Tako Finz i suradnici (2000.) navode da su fizički zlostavljana djeca pod povećanim rizikom od asocijalnog ponašanja, te da je za njih karakteristična sumnjičavost prema osobama koje dolaze s njima u kontakt. Za tu su djecu, figure privrženosti u isto vrijeme izvor sigurnosti, ali i izvor opasnosti, prijetnje. Pa se, sukladno tome, izbjegavajući stil privrženosti može objasniti kao način obrane od ambivalentnog ponašanja roditelja/skrbnika (Green, 1995., prema Finz i sur., 2000.), kao i način stjecanja kontrole nad vlastitim emocijama vezanim za roditelje/skrbnike (Cassidy i Kobak, 1988., prema Finz i sur., 2000.). Zanimarivana djeca su pod povećim rizikom da budu socijalno isključena i da imaju izražen osjećaj vlastite nekompetentnosti. Iskustvo zanemarivane djece obilježeno je u većini slučajeva nedosljednošću roditelja u odgoju, odbacivanjem i ignoriranjem potreba djeteta što kod djece stvara osjećaj anksioznosti i potrebu za bliskošću i sigurnošću (Berlin, Cassidy i Belsky, 1995., prema Finz i sur., 2000.), a što se očituje pretjeranom ovisnošću i nedostatkom autonomije (Cassidy i Berlin, 1994., prema Finz i sur., 2000.). Kako djeca nisu bila u mogućnosti razviti socijalne vještine, kao i model reciprociteta u odnosima sa značajnim drugima, često će biti odbacivana i od strane vršnjačke skupine (Finz i sur., 2000.).

Rizik za iskazivanje poremećaja u ponašanju povećan je i kod djece ovisnih očeva. U obitelji ovisnika, potrebe djeteta i njegova dobrobit postaju sekundarne u odnosu na potrebe roditelja, a roditeljski model obilježava impulzivnost i nemogućnost odlaganja osjećaja ugone i nošenja s frustracijom. Book i suradnici su u svojem istraživanju zaključili da za dijete veći značaj ima osobnost ovisne majke i njezin stil odgoja od osobnosti i stila odgoja ovisnih očeva (Brook, Tseng i Cohen, 1996., prema Finz i sur., 2000.). Također, iako je 52,2% djece, u poduzorku čiji su očevi ovisnici o opojnim sredstvima, iskazivalo sigurnu privrženost, autori ističu potrebu longitudinalnih istraživanja budući da su djeca koja dolaze iz obitelji ovisnika pod povećanim rizikom da razviju ovisnost ili da iskazuju poremećaje u ponašanju u adolescenciji.

Drugim riječima, svaki oblik zlostavljanja i/ili zanemarivanja djece je rizik za razvoj sigurne privrženosti i sa sobom nosi emocionalne i ponašajne korelate koji zahtijevaju različite oblike intervencije (Conaway i Hansen, 1989., prema Finz i sur., 2000.). Stoga će u nastavku rada biti prikazane mogućnosti primjene spoznaja poniklih iz teorije privrženosti za psihosocijalni rad s djecom i njihovim obiteljima.

PRIMJENA SPOZNAJA VEZANIH UZ TEORIJU PRIVRŽENOSTI ZA PSIHOSOCIJALNI RAD S DJECOM I NJIHOVIM OBITELJIMA

Spoznaje koje su vezane uz konceptualizaciju i empirijsku provjeru teorije privrženosti značajne su za rad s djecom u javnoj skrbi u svim fazama: od procjenjivanja razine

rizika i resursa obitelji da pruži odgovarajuću skrbi za dijete, planiranja ranih intervencija s obiteljima pod rizikom, planiranje načina kratkoročnog i dugoročnog zbrinjavanja djece koja su izdvojena uključujući intervencije s obiteljima, praćenje učinaka intervencija. Koncepti teorije privrženosti se mogu podjednako uspješno koristiti za razumijevanje aktualnog ponašanja djeteta ili/i njegovih roditelja kao i za planiranje intervencija za djecu koja imaju problema u odnosima privrženosti.

ZNAČAJ TEORIJE PRIVRŽENOSTI ZA PROCJENJIVANJE RIZIKA I RESURSA OBITELJI

U sve većem broju priručnika za procjenu rizika i snaga obitelji navode se skale, upitnici ili ček-liste koje procjenjuju privrženost djeteta i skrbnika. Tako je npr. Gilgun (2000.) u okviru projekta »Finding optimal placements for children in foster care« razvila »paket« koji sačinjava više od 20 instrumenta među kojemu se nalazi i ček-lista privrženosti za djecu koja su već izdvojena iz obitelji, a koja se ispunjava tijekom posjeta roditelja. R. R. Abidin je 1995. (prema Feindler i sur., 2003.) kao sastavni dio instrumenta *Parenting Stress Index* (Indeks roditeljskog stresa) uključio i skalu privrženosti. Također, u mnogim drugim instrumentima za procjenu rizika i snaga obitelji koriste se koncepti koji proizlaze iz teorije privrženosti. Tako je npr. Timothy Melchert (1998.) u upitniku *Family Background Questionnaire* (Upitnik o karakteristikama obitelji) kao mjeru općeg funkcioniranja obitelji uključio i područja koja su neposredno vezana uz privrženost, kao što je npr. izražavanje osjećaja i prihvaćanje djeteta te dostupnost i spremnost da se reagira na djetetove potrebe. U mnogim istraživanjima se koristio i *Inventory of Parent and Peer Attachment* (IPPA) (Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima) autora G. C. Armsdena i M. T. Greenberga (1987.). Ovaj upitnik se koristio s mladima u dobi od 12 do 18 godina. Od nalaza koji su od interesa za javnu skrb za djecu su podaci da se temeljem privrženosti roditeljima mogu diskriminirati delinkventni od nedelinkvenata, te da su mladi koji su bili izloženi manjem broju sukoba među roditeljima, izražavaju sigurniju privrženost.

U okviru projekta koji se odvija kao sastavni dio UNICEF-ove akcije »Svako dijete treba obitelj« Branka Sladović Franz (2006.)⁵ je razvila skalu za procjenu roditeljskih funkcija koja je također osmišljena pod utjecajem teorije privrženosti, a koju ispunjava stručnjak. Procjenjuju se slijedeća područja: (1) sposobnost realističnog opažanja djeteta, (2) sposobnost prihvaćanja odgovornosti za prepoznavanje djetetovih potreba, (3) sposobnost postavljanja realističnih očekivanja od djeteta, (4) sposobnost uključivanja u pozitivnu interakciju s djetetom, (5) sposobnost suosjećanja s djetetom, (6) sposobnost davanja prednosti djetetovim temeljnim potrebama u odnosu na svoje, (7) sposobnost

⁵ Skala je razvijena pod utjecajem rada K. Killen (2001.).

obuzdavanja vlastitog bola i frustracije pred djetetom. Kao što se može vidjeti, područja procjene su značajno vezana uz pretpostavke razvoja sigurne privrženosti. Skala se može primijeniti u različitim razdobljima rada s djecom u javnoj skrbi - početnoj procjeni, evaluaciji napretka rada s roditeljima i drugo.

Valja spomenuti i skalu procjene udomiteljskih potencijala *Foster Parent Potential Scale* (Orme, Buehler, McSurdy, Rhodes i Cox, 2003.) koja mjeri vjerojatnost u kojoj će potencijalni udomitelji omogućiti udomljenom djetetu kvalitetnu skrb, a koja se također oslanja na saznanja teorije privrženosti. Skalu ispunjava socijalni radnik u postupku obrade potencijalnih udomitelja, a ista se sastoji od 76 čestica i na svakoj je čestici procjenu moguće dati u rasponu od 1 do 6. Pri tome, 1 označava malu, a 6 veliku vjerojatnost da će potencijalni udomitelj osigurati udomljenom djetetu neki od specifičnih oblika skrbi. Skala uključuje procjene koje se tiču različitih područja djetetova života od: biološke obitelji, kulturnog i rasnog identiteta, duhovnog razvoja, intelektualnog razvoja, seksualnosti, separacije i privrženosti, krize identiteta, rekreacije, kao i procjenu udomiteljeve prakse discipliniranja djece, sposobnosti da djeci osigura skrbničko okruženje, procjene udomiteljevog odnosa prema dječjem prijelazu iz života u biološkoj obitelji u udomiteljsku, te procjene njegove ili njene osjetljivosti za prepoznavanjem potrebe za dodatnim znanjima i podrškom. Skala se zasebno ispunjava za potencijalnog udomitelja i udomiteljicu i pokazala je visoku pouzdanost ($\alpha=0,98$).

Ovisno o specifičnim ciljevima procjene - tj. imamo li za cilj procjenu odnosa roditelja i djece, procjenu udomiteljskih potencijala ili praćenje učinaka tretmana - korisno je primjenjivati navedene upitnike u radu. Korištenje istih povećava valjanost procjene o dobrobiti i rizicima kojima je dijete izloženo u obitelji te bi se, uzimajući u obzir odnos roditelja i djeteta te učinke (ne)sigurne privrženosti na razvoj djeteta, kao i udomiteljske potencijale da odgovore na složene potrebe djeteta, mogao bolje planirati i tretman.

PLANIRANJA I PROVOĐENJE RANIH INTERVENCIJA S OBITELJIMA POD RIZIKOM

Planiranje i provođenje ranih intervencija je detaljno opisano u radu »Rane intervencije kao podrška roditeljima pod socijalnim rizicima« (Ajduković, 2005.) stoga ćemo se u ovom radu na njih samo kratko osvrnuti. Pojam »rana intervencija« ili »indicirana prevencija« se odnosi na sve mjere usmjerene na prepoznavanje djece u riziku u svojim obiteljima i smanjivanje vjerojatnosti za pojavu ili eskalaciju nepoželjnih ponašanja roditelja. Usmjerene su na rizične pojedince ili obitelji kod kojih su identificirani mali, ali vidljivi znakovi ili simptomi nekog ponašanja koje odstupa od normi zajednice.

Pretpostavka ranih intervencija je identificiranje konkretnih obitelji u kojima djeca već žive pod određenim psihosocijalnim rizicima i pružanje nestigmatizirajućih oblika pomoći, podrške i tretmana u širem smislu te riječi. Kandidati za ovakve programe su

obitelji/roditelji koji imaju nepovoljna socio-demografska obilježja, slabe roditeljske kompetencije (znanja, vještine i stavove o odgoju), slabe socijalne interakcije u zajednici i malu ili nepostojeću socijalnu mrežu, izloženi su visokim psihosocijalnim stresorima, a psihosocijalni rizici nadilaze resurse obitelji.

Između ostalog, rane intervencije uključuju psihosocijalne programe koji se provode s obiteljima ili/i s djecom u neposrednom okruženju obitelji i lokalnoj zajednici, a koji su usmjereni na osnaživanje obitelji koje su pod umjerenim ili visokim rizicima za obnašanje svojih roditeljskih uloga i funkcija. Kratko ćemo se osvrnuti na dva takva programa koja su neposredno povezana s postojećim spoznajama iz teorije privrženosti: (1) obitelji za podršku i (2) grupni rad s roditeljima za razvijanje pozitivnog i privrženog roditeljstva.

Obitelji za podršku - švedski model širenja mreže privrženosti za djecu u rizičnim životnim okolnostima

Obitelji za podršku su u Švedskoj posebna metoda socijalne potpore djeci koja žive u obiteljima s teškoćama (Berg Eklundh, 2005.). I dijete i roditelj dobivaju dodatni resurs. Dijete dobiva »dodatnu obitelj« s kojom provodi jedan ili dva vikenda mjesečno, jednu ili dvije noći svakog tjedna i nekoliko tjedana praznika tijekom godine. U obitelji za podršku se prema djetetu odnose kao prema članu obitelji i ono sudjeluje u svakodnevnicima te obitelji. Ova mjera može trajati između nekoliko mjeseci i nekoliko godina, a vođena je idejom da djetetovo sudjelovanje u svakodnevnom životu »dodatne« obitelji pomaže djetetu da izgradi otpornost te da se bolje nosi sa životom u svojoj obitelji. Dijete sudjeluje u novim socijalnim aktivnostima i izgrađuje širu socijalnu mrežu, odnosno ima priliku da proširi mrežu odnosa u kojima može doživjeti sigurnu privrženost. Evaluacija ovog programa pokazala je da, između ostalog, pridonosi razvoju veće emocionalne stabilnosti i osjećaja socijalne sigurnosti kod djece, što je neposredno vezano uz koncepciju teorije privrženosti. Obitelji za podršku mogu biti vrlo važne za samohrane roditelje, roditelje koji imaju slabu socijalnu mrežu ili pate od ovisnosti, duševnih poremećaja ili drugih zdravstvenih problema.

Grupni rad s roditeljima za razvijanje pozitivnog i privrženog roditeljstva

Program grupnog rada razvijen je kao dodatna aktivnost za motiviranje majki iz visokorizičnih lokalnih zajednica za sudjelovanje u programu »Podrška obiteljima u obitelji«.⁶ Naime, pokazalo se da su programi posjeta obiteljima djelotvorni u smanji-

⁶ Radi se o programima »kućnih posjeta« obiteljima pod rizicima koji su vrlo rašireni u anglosaksonskim zemljama (Ajduković, 2005.).

vanju rizika za zlostavljanje djece i povećanju pozitivnih razvojnih ishoda kod djece, ali da ih roditelji u urbanim sredinama ne koriste dovoljno ni kad su dostupni. Stoga se pokušala povećati motivacija roditelja uvođenjem ciljanog grupnog rada (Constantino i sur., 2001.). Grupni rad se sastojao od 10 susreta čiji je cilj bio: (1) educirati roditelje o njihovoj ulozi u poticanju socijalnog i emocionalnog razvoja bebe, (2) omogućiti praktično iskustvo interaktivne igre roditelja i djeteta te (3) podržati mlade odrasle u njihovoj ulozi kao roditelja u grupnom okruženju koje osigurava prostor da djeca i roditelji budu u slobodnoj i nesputanoj interakciji.

Svaki susret je bio usmjeren na jednu specifičnu temu od značaja za razvoj odnosa roditelj-dijete: (1) značaj odnosa u životnom vijeku, (2) privrženost, (3) razdvajanje iz dječje perspektive, (4) razdvajanje iz roditeljske perspektive, (5) razvoj trijadnog odnosa, (6) razvoj komunikabilnosti, (7) temperament i poštovanje jedinstvenosti djeteta, (8) samo-usmjeravanje, (9) suradnja i (10) uspješnost odnosa i ravnoteža između privrženosti (povezanosti) i separacije (autonomnosti). Svaki susret započinjao je slobodnom igrom i kratkim, 5 do 10 minutnim pregledom teme. Zatim je slijedilo strukturirano razdoblje od 40 minuta za mentorirano igranje (uključujući pjevanje), čitanje iz slikovnica i razgovor u grupi pri čemu je svaki od aspekata bio povezan s temom dana. Djeca su sudjelovala u tom dijelu. Radilo se u grupi od 8 do 10 dijada roditelj-dijete s dva mentora. Nakon toga slijedio je edukativni video materijal o roditeljstvu (relevantan za temu dana) koji su gledali svi roditelji i o tome su zajedno raspravljali. Slijedilo je 20 minuta u kojem su roditelji riječima ili crtežom odgovarali na specifična pitanja u vezi njihovih osobnih iskustva u odnosima, a opet povezano s temom dana. Na kraju se poslužio lagani ručak.

Eksperimentalna evaluacija programa pokazala je da je sudjelovanje u grupnim susretima koji su poticali praktično razumijevanje ranog razvoja dječjih odnosa imalo pozitivan učinak na uključivanje inače teško dostupnih, rizičnih, urbanih roditelja u program podrške obiteljima u obiteljima. Također je evidentirano unaprjeđenje sposobnosti roditelja da se aktivno uključe u igru s djetetom, da adekvatno prepoznaju i interpretiraju osjećaje beba što je od neprocjenjivog značaja za tzv. privrženo odnosno poticajno roditeljstvo.

Želimo naglasiti da je kod ranih intervencija ključan partnerski odnos između obitelji i profesionalnih službi koji nije uvijek lako ostvariv. Bitno je voditi računa da je stupanj partnerstva indirektno povezan s boljim ishodima za konkretno dijete. Također, valja naglasiti i to da su obitelji puno zadovoljnije intervencijama stručnih službi ukoliko su i same sudjelovale u procesu procjenjivanja, planiranja i donošenja odluka, nego kada su vođene ili »upravljane« od strane iste (Clever, 2004.).

PLANIRANJE KRATKOROČNOG I DUGOROČNOG ZBRINJAVANJA DJECE IZDVOJENE IZ OBITELJI

Polazeći od najčešćih razloga za izdvajanje djece iz bioloških obitelji (Ajduković, Sladović Franz i Kregar, 2005.; Žic-Grgat i Jelavić, 2005.), ali i drugih u radu već spomenutih istraživanja (Finz i sur., 2000.) opravdavano je za pretpostaviti da će mnoga djeca izdvojena iz obitelji imati probleme privrženosti. Uz to, neovisno o iskustvu u primarnoj obitelji, već sam čin izdvajanja djeteta iz njegove obitelji, predstavlja značajan prekid odnosa s figurom privrženosti, a istraživanja pokazuju da to predstavlja značajan čimbenik rizika.

No, rana izloženost nepovoljnim razvojnim okolnostima (pa tako i skrbničkom okruženju koje pruža nesigurne oblike privrženosti) ne mora nužno determinirati kasnije odnose koje će dijete razviti. Naime, značajna je empirijska potvrda tezi da dijete može razviti odnos privrženosti s različitim osobama iz svog okruženja: roditeljima, udomiteljima, rođacima, pa čak i susjedima, te da socijalni razvoj djeteta može biti pod utjecajem, kako ranih, tako i kasnijih odnosa (Bowlby, 1988., prema Rutter, 1994.).

Osim toga, nalazi teorije privrženosti otvorili su novi spektar mogućih djelovanja u sustavu skrbi za djecu izdvojenu iz obitelji i direktno utjecali i još uvijek utječu na razvoj nekih od oblika skrbi. Zalaganje za udomiteljstvo, pogotovo za djecu mlađu od 5 godina, je jedna od takvih očekivanih i nužnih promjena (Radočaj, 2005.).

Razdvojenost tijekom prve godine života, a posebno tijekom prvih 6 mjeseci, ukoliko je nakon toga popraćeno kvalitetnom skrbi, ne mora imati štetne posljedice za socijalno ili emocionalno funkcioniranje. Razdvajanja koja se dogode između 6 mjeseci i otprilike 3 godine starosti, posebno ako su izazvana obiteljskim neslaganjima i poremećajima, vjerojatnije će za posljedicu imati naknadne emocionalne smetnje. Ovo se djelomično javlja zbog tipične tjeskobe koju dijete ove dobi osjeća u susretu sa stranim osobama i zbog ograničenih komunikacijskih sposobnosti djece ove dobi. Djeca starija od 3 ili 4 godine po prvi put smještena u novu obitelj vjerojatnije će biti u stanju služiti se govorom kako bi se lakše nosila s gubitkom i prilagodila na promjene. Djeca predškolske dobi mogu razviti snažnu bliskost te, ovisno o okolnostima iz kojih su izdvojena, mogu u novoj sredini ostvariti brojne psihološke prednosti.

No, teorija privrženosti osim utemeljenja koje pruža odabiru obiteljskog tipa smještaja u odnosu na institucionalni, upućuje na još neke vrlo praktične odluke kad se govori o javnoj skrbi za djecu. Konkretno, polazeći od istraživanja mreža privrženosti u odrasloj dobi koja su ukazala na braću i sestre kao značajan izvor sigurnosti (Doherty i Feeney, 2004.), pri zbrinjavanju djece potrebno je voditi računa da se braća i sestre ne razdvajaju, već da im se omogući da imaju kontinuitet u svom odnosu koji može biti značajan izvor privrženosti u svim razdobljima života. Iz istih razloga važno je raditi i na odnosima roditelja i djece te poticati njihove kvalitetne kontakte, iako su djeca izdvojena

iz obitelji. Za razvoj takvih kvalitetnih kontakata potrebni su dodatni programi podrške roditeljima (Ajduković, 2005.).

Važno je napraviti kratkoročni i dugoročni plan zbrinjavanja djeteta koji će minimizirati rizik od nepotrebnog mijenjanja smještaja, s obzirom da se to pokazalo razorno za mentalno zdravlje djeteta. Tako je istraživanje djece u javnoj skrbi u Hrvatskoj pokazalo da su internalizirani problemi djece (depresija, anksioznost, somatski problemi i socijalni problemi) značajno povezani s promjenama smještaja nakon što je dijete izdvojeno iz obitelji (Ajduković i Sladović Franz, 2005.). Naši nalazi su u skladu s nalazima dobivenim u međunarodnim istraživanjima. Tako su npr. Newton, Litrownik i Landsverk (2000.) utvrdili da višestruke promjene smještaja vode do većih problema u ponašanju, čak i kod djece koja ih nisu imala prije izdvajanja. Ovi nalazi su interpretirani teorijom privrženosti. Naime, da bi dijete moglo razviti siguran odnos sa značajnim odraslim, ta osoba ne samo da treba biti dostupna i osjetljiva na potrebe djeteta, već treba biti i »konstanta« u životu djeteta. Djeca u javnoj skrbi koja su u pravilu imala negativna iskustva vezana uz primarnu obitelj, uključujući i izdvajanje iz nje, neće ulagati u razvijanje takvog sigurnog odnosa s drugom značajnom osobom ako očekuju da će promijeniti smještaj.

Općenito, postoje dvije skupine razloga zbog kojih se promjene smještaja događaju. Prva skupina je vezana uz ponašanja koje očituje dijete, odnosno uz poteškoće prilagodbe djeteta na novo okruženje. Polazeći od teorije privrženosti, takve poteškoće i izazovna ponašanja djeteta mogu se očekivati, pogotovo kod nesigurno privržene djece. O tim poteškoćama će biti više riječi u nastavku ovog teksta. No ovdje je važno naglasiti da dijete koje često mijenja smještaj zbog toga »što nije dobro prilagođeno« dobiva potvrdu da »nešto s njim/njom nije u redu« što potvrđuje djetetov negativni radni model. Druga skupina razloga promjene smještaja administrativne je i organizacijske prirode. Tako je npr. sastavni dio nekih programa zbrinjavanja u nas da djece po završetku osnovne škole odlaze u tzv. zajednice mladih neovisno o tome kako se razvijao odnos privrženosti s dotadašnjim skrbnikom. Praksa pokazuje da neka djeca mijenjaju smještaj jer su udomitelji i biološki roditelji došli u sukob, a postoje i slučajevi da je dolazilo do promjene smještaja zbog promjena nadležnosti socijalne službe. Također postoji i povremeni pritisak nadležnih tijela da se revidiraju sva izdvajanja djece iz obitelji zbog smanjivanja troškova javne skrbi. To ponekad dovodi do toga da se djeca vraćaju u svoje obitelji bez da su se tamo u potrebnoj mjeri promijenile okolnosti, te se nakon nekog vremena opet izdvajaju. Na opasnost takvih organizacijskih i administrativnih razloga upozoravaju i međunarodna istraživanja (James, Landsverk i Slymen, 2004.). Neovisno o razlozima, emocionalne posljedice višestrukih promjena smještaja su velike i vjerojatnije će biti štetne za djecu bilo koje dobi. Stoga je potrebno pažljivo planirati neposredno i dugoročno zbrinjavanje djece, te pažljivo analizirati razloge promjene smještaja u svakom pojedinačnom slučaju. Naime, sigurno ima situacija kad će promjena smještaja biti pozitivna i omogućiti djetetu bolje okolnosti odnosno veću podudarnost između njegovih/njezinih potreba i

obilježja skrbnika i okruženja. No i tada se može puno naučiti iz analize razloga kako je dijete došlo u okolnosti koje nisu bile optimalne.

UTJECAJ TEORIJE PRIVRŽENOSTI NA RAZVOJ UDOMITELJSTVA

U ovom dijelu rada bit će posvećena pozornost udomiteljstvu kao najboljem načinu zbrinjavanja djece, ali i poteškoćama koje udomitelji mogu očekivati polazeći od spoznaja vezanih uz teoriju privrženosti.

Teorija privrženosti daje nedvojbenu poticaj deinstitucionalizaciji skrbi za djecu i razvoju udomiteljstva. Naime, čak i onda kada je riječ o nesigurnim oblicima privrženosti u odnosu majka-dijete, važno je imati na umu da neovisno o tome koliko je djetetov dom bio siromašan, tužan i neprikladan za njegov razvoj, on je ipak jedini dom koji dijete poznaje i izdvajanje iz obitelji (iako je ono u najboljem interesu djeteta) djetetu predstavlja novi izvor stresa i neugodnosti popraćen mnogim strahovima. Smanjiti razinu ovog stresa koliko je god moguće i učiniti okolnosti izdvajanja podnošljivijima za dijete, profesionalna je zadaća socijalnih radnika. U prilog tome idu i nalazi Robertson i Robertson (1967./68., prema Kelly i Gilligan, 2002.) koji su pokazali da djeca odvajanje od roditelja doživljavaju manje stresnim ukoliko su smještena u udomiteljske obitelji, a ne u institucije. Takva istraživanja su od neprocjenjive važnosti za praksu socijalnog rada.

Smanjena razina stresa viđena je kao posljedica sposobnosti udomitelja da pruže alternativnu figuru privrženosti kao i posljedica uvjeta koje udomiteljska obitelj ispunjava u kontekstu razvoja odnosa privrženosti tijekom vremena:

- mali broj osoba (udomiteljica i udomitelj) koje kontinuirano brinu za dijete i koji se ne mijenjaju
- potencijal za dobre interakcije između udomitelja i djeteta (s obzirom na organizaciju života u obitelji)
- predanost udomitelja djetetu
- udomiteljsko razumijevanje potrebe za stvaranjem odnosa privrženosti između udomitelja i djece.

Ova mogućnost udomitelja da umanje stresni učinak separacije u skladu je sa spomenutim istraživanjima koja su pokazala da dijete može razviti odnos privrženosti s više osoba kao i istraživanjima koja su potvrdila da se naučeni nesigurni modeli privrženosti, koje su djeca razvila u svojim primarnim obiteljima, ipak mogu promijeniti (Rutter, 1984.). Naime, promatranja prilagodbe djece izdvojene iz obitelji u kojima su razvila nesigurne modele privrženosti pokazala su da mogu vrlo uspješno biti smještena u adekvatne udomiteljske i posvojiteljske obitelji (Rowe i sur., 1984.). Naravno, prilikom generalizacije nalaza spomenutih istraživanja treba biti izrazito oprezan imajući u vidu

istraživanja (prema Collin, 1996.) koja su pokazala da djeca odgojena u izrazito deprivirajućim okolnostima doživljavaju različite (katkada rezidualne) poteškoće u adolescenciji, a možda čak i kasnije.

Iz perspektive teorije privrženosti udomiteljstvo može imati dvostruku ulogu u smanjivanju problema vezanih uz privrženost (Kelly i Gilligan, 2002.):

1. Ono može osigurati zamjensko roditeljstvo i istovremeno poticati privrženost djece i bioloških roditelja putem osiguravanja dodatne, konzistentne figure privrženosti, ali ne zahtijevajući zamjenu postojećih figura djetetove privrženosti. Ovo je najčešće slučaj kod kratkotrajnog udomljavanja kad se od partnerstva centara za socijalnu skrb (i/ili u budućnosti udomiteljskih agencija) i udomitelja očekuje da:
 - podržavaju biološke roditelje u kontaktu sa svojom djecom
 - da ostvare odnos partnerstva s biološkim roditeljima
 - uključe roditelje u sve aspekte skrbi za njihovu djecu
 - organiziraju smještaj djeteta tako da je lako dostupan roditeljima
 - budu osjetljivi na promjene u djetetovim potrebama i željama (posebno na one izražene od samog djeteta).
2. Ono može osigurati dugotrajnu zamjensku figuru privrženosti u situacijama kada roditelji nisu sposobni brinuti za djecu. U ovakvim situacijama, zadatak je centara za socijalnu skrb (i/ili udomiteljskih agencija) u partnerstvu s udomiteljima osiguravanje uvjeta u kojim će se moći razviti novi odnosi privrženosti. Ovo uključuje:
 - pružanje pomoći djetetu kako bi ono prihvatilo prošlost i bilo spremno razviti nove odnose
 - pokušaj postizanja podrške od strane bioloških roditelja spram nove udomiteljske obitelji i pregovaranje s biološkim roditeljima o kontaktima s djecom koji bi podržavali udomiteljsku obitelj
 - osiguravanje potrebnog osjećaja stalnosti i sigurnosti odnosa, kako kod udomljene djece tako i udomitelja
 - pružanje praktične podrške udomiteljima u emocionalnim krizama ili problemima ponašanja koji se kao posljedica nesigurnih modela privrženosti mogu pojaviti kod djece.

ŠTO O PRIVRŽENOSTI TREBAJU ZNATI UDOMITELJI/ODGAJATELJI?⁷

Polazeći od spoznaja o učinku poremećaja u privrženosti na socijalni i emocionalni razvoj te ponašanje djeteta opravdano je pitanje na koji način će privrženost i unutarnji radni model djeteta utjecati na proces prilagodbe djeteta na novo okruženje i razvoj odnosa s odgajateljem/udomiteljem? Polazeći od teorije privrženosti može se očekivati da djeca u javnoj skrbi, bez obzira jesu li smještena u udomiteljske obitelji i dječje domove, mogu imati poteškoće u području privrženosti. Već je spomenuto istraživanje razloga izdvajanja djece koje je potvrdilo da se često djeca izdvajaju iz obitelji u kojima su doživjela zlostavljanje ili/i zanemarivanje roditelja, poremećene obiteljske odnose, napuštanje i slično (Ajduković, Sladović-Franz i Kregar, 2005.). Istodobno, empirijski je utvrđeno da djeca koja su iskusila zlostavljanje imaju negativni unutarnji radni model i da sukladno tome doživljavaju sebe, svijet oko sebe i odnose s drugim osobama (Buljan Flander, 2001.), čemu u prilog idu i nalazi ranije spomenutog istraživanja Finza i suradnika (2000.)

Istraživanja u udomiteljskim obiteljima upućuju da su udomitelji djecu koja su razvila izbjegavajući tip privrženosti opisivali kao »neproblematičnu djecu«. Ona su naučila kontrolirati agresiju, naučila su da je stvaranje odnosa privrženosti prema bliskoj figuri nepouzdana i da odgovor na njihovu privrženost neće biti popraćen odgovarajućom pažnjom. No, neovisno o procjeni te djece kao »neproblematične«, osobe koje su preuzele skrb za takvu djecu imale su osjećaj da su odbacivane, ignorirane ili previše nametljive (prema Aldgate i Jones, 2004.).

Polazeći od navedenog, važno je udomitelje pripremiti na to s kakvim izazovima će se suočiti u skrbi za dijete i na koji način valja reagirati na te izazove. Ključno je da znaju je li dijete bilo sigurno privrženo, tko je figura privrženosti i što se s njom dogodilo. Ako je dijete bilo sigurno privrženo, pri odvajanju će očitovati jasne znakove tugovanja (možda i očaja), ali ima priliku da nakon toga razvije i siguran odnos sa udomiteljem. Situacija kod djece u udomiteljstvu ili domovima, a koja su najčešće bila nesigurno privržena, je puno složenija i zahtjevnija.

U vrlo korisnom priručniku »Fostering changes: Treating attachment-disordered foster children« R.J. Delaney (1995.:18) opisuje djecu koja imaju poteškoća s privrženosti

⁷ Iako je obiteljski tip zbrinjavanja prioritet, činjenica je da značajan broj djece još uvijek odrasta u dječjim domovima. Kao što naglašava Odbor za prava djeteta (2005.) ta djeca ne bi trebala biti stigmatizirana zato što su smještena u dječjim domovima. Također, polazeći u nekim slučajevima od pažljive i multidisciplinarnе procjene potrebe, za neko dijete će smještaj u dječji dom biti najpogodniji oblik skrbi u konkretnoj situaciji (točka 22.). Stoga kad govorimo o značajnim odraslima za djecu u javnoj skrbi - to su i odgajatelji i udomitelji. I jednima i drugima bi bilo korisno da ovladaju određenim spoznajama o poteškoćama privrženosti djece kako bi mogli na odgovarajući način podržati djecu koja imaju poteškoća u ovom području.

i koja često razvijaju ponašanja koja se očituju kao poremećaji u ponašanju, specifično kao:

- nasilje i sadizam - okrutnosti prema životinjama, destruktivnost, samopovređivanje, nasilničko ponašanje
- poremećaji hranjenja - odbijanje hrane, krađa i skrivanje hrane
- emocionalne poteškoće - površni šarm, neselektivna privrženost, emocionalni radar, teatralno ponašanje
- kleptomanija/prisilno laganje
- pasivna agresija - odbijanje da odgovori na pitanje, izazivanje agresije kod drugih, mokrenje u krevet, prividna poslušnost
- pomanjkanje savjesti - ne postojanje osjećaja krivnje, poricanje, projekcija srama.

Hughes (1998.) razlikuje dvije skupine simptoma u ponašanju kao pokazatelja slabe privrženosti djece⁸:

1. nedostatak/pomanjkanje afektivne usklađenosti koja dovodi do:

- nedostataka veselja, humora
- nedostataka recipročnog uživanja (zabava, ljubav)
- nedostataka kontakta očima
- nedostataka selektivne privrženosti - neizbirljivo šarmiranje
- nedostataka empatije
- nedostataka krivnje/kajanja
- nedostataka prikladne komunikacije
- nedostataka jezika o unutarnjim stanjima
- nedostataka kauzalnog razmišljanja
- nedostataka svijesti o tjelesnim funkcijama
- nedostataka prikladnih tjelesnih granica
- nedostataka stalnog osjećaja sebe.

2. pretjerani sram koji dovodi do:

- pretjerane potrebe za kontrolom
- prkosnog i buntovnog ponašanja
- intenzivnih neugodnih afekata - bijes, strava, očaj
- povređivanja drugih i sebe - emocionalno, fizički
- slabog reagiranja na disciplinu, frustraciju ili odgovornost
- laži, isprika, okrivljavanja drugih
- podjela ličnosti na dobro/loše

⁸ Ovi obrasci ponašanja održavaju propuste u diferencijaciji i integraciji temeljne slike o svom tijelu, afektima, ponašanjima i kognicijama koje se razvijaju tijekom prve tri godine života.

- identiteta žrtve
- destruktivnog ponašanja, krađe i gomilanja stvari
- manipulativnog afekta i ponašanje
- disocijacija i/ili hipervigilnosti.

Po Delaneyu (1995.) ovi poremećaji u ponašanju imaju nekoliko funkcija:

- intenziviranje interakcije s udomiteljem/odgajateljem, iako se radi o negativnoj i potencijalno opasnoj interakciji (npr. ovakva ponašanja mogu dovesti do strožeg kažnjavanja)
- držanje udomitelja/odgajatelja na tjelesnoj/emocionalnoj distanci
- ventiliranje nagomilane frustracije/srdžbe.

Na prvi pogled ove funkcije djeluju kontradiktorno. No ako pokušamo zamisliti unutarnji svijet nesigurno privrženog djeteta, možemo prepoznati ambivalenciju u stvaranju novih odnosa - istodobno ta djeca žele iskustvo kvalitetnog odnosa, boje se da će biti povrijeđena, odbačena, napuštena, čuvaju lojalnost prema svojim roditeljima. Psihološki vrlo teška i zbunjujuća situacija i za dijete i za udomitelja/odgajatelja koji od djeteta dobiva »dvostruke« poruke. Ponašanja djeteta koja imaju obilježja agresivnog, nekontroliranog, provokativnog su uspješna u privlačenju pozornosti i intenzivnijeg uključivanja udomitelja/odgajatelja, ali istodobno ne idu u prilog boljeg razumijevanja i odgajateljske/udomiteljske veće osjetljivosti na potrebe i probleme djeteta.

Na ovakva agresivna, provokativna i slična ponašanja djeteta reakcije udomitelja/odgajatelja mogu biti brojne:

- osjećaj nemoći
- poriv da odbaci dijete
- poriv da bude nasilan prema djetetu
- emocionalno povlačenje od djeteta
- depresija
- osjećaj da se ponaša kao »loš« roditelj.

Dodatni problem nastaje kad udomitelj/odgajatelj ili druga značajna osoba ne prepoznaje i ne reagira na ovakva ponašanja kao »signale« problema u privrženosti već kao na izolirane poremećaje u ponašanju. Tako se zatvara »začarani krug« u kojem nepoželjna ponašanja djeteta povećavaju uključenost odraslih, ali na način koji izaziva kod udomitelja/odgajatelja ljutnju, bespomoćnost, osjećaj da dijete sabotira svoj boravak u udomiteljskoj obitelji/ustanovi i slično, a takvi osjećaji iznova i opetovano potkrepljuju unutarnji negativni radni model djeteta kao bezvrijednog.

Opravdano se može postaviti pitanje zbog čega djeca razvijaju »stare« odnose s novim ljudima i na taj način si »zatvaraju« mogućnost da razviju zadovoljavajući odnos sa značajnom odraslom osobom. Odgovor naravno opet leži u negativnom unutarnjem radnom modelu djeteta.

KAKO POMOĆI NESIGURNO PRIVRŽENOJ DJECI I NJIHOVIM UDOMITELJIMA

Često udomitelji/odgajatelji kažu da im dijete ne dozvoljava da mu se približe. U skladu s tim oni se osjećaju nedjelotvorno, nepotrebno, nekorisno, neželjeno. Neki od vrlo brižnih odgajatelja/udomitelja priznaju da se osjećaju zbunjeno, da počinju razvijati negativne osjećaje o roditeljstvu i radu s nekom od djece kakve nikada ranije nisu imali, da se odjednom nađu u spirali korištenja sve veće prisile u odgojnom radu - na djetetovo izazovno ponašanje reaguju sve čvršćom disciplinom i krućim pravilima. To sve dovodi do osjećaja krivnje, sumnje u same sebe, emocionalne iscrpljenosti, unutarnje podijeljenosti na »dobrog« i »lošeg« roditelja, depresije.

Smatra se da je najveća potreba djeteta koje je doživjelo značajni prekid u odnosu s figurom privrženosti uspostavljanje sigurnog odnosa s nekom odraslom osobom. Ta djeca trebaju skrbnika koji je razvio siguran tip privrženosti u odnosima sa značajnim drugima te ima dobro riješene životne uvjete koji će mu omogućiti usmjerenost na dijete, te dosljedno i konzistentno reagiranje na potrebe djeteta. Odrasli koji su u stanju ispuniti tu ulogu mogu se suočiti s različitim poteškoćama u uspostavljanju odnosa s djecom koja su doživjela značajne prekide u odnosima privrženosti. Stoga im je potrebna stručna pomoć i podrška. Važno je imati na umu da i ostali stručnjaci, ne samo udomitelji ili odgajatelji, već i socijalni radnici, učitelji, psihoterapeuti mogu u radu s djecom koja imaju poteškoće privrženosti razviti slične reakcije.

Kao prvo, bitno je da oni koji neposredno žive ili/ rade s djetetom dobiju odgovarajuću izobrazbu koja će im pomoći da sagledaju djetetovo ometajuće ponašanje kao pokušaj da kompenzira potrebu za privrženosti koju nije zadovoljilo u svojoj obitelji. Uz to, potrebno je da imaju na raspolaganju kompetentnog supervizora ili člana stručnog tima za zbrinjavanje djece u CZSS (ili odgovarajuće agencije) koji može podržati udomitelje/odgajatelje u situacijama visokog stresa intervenirajući u radu s »teškom« djecom surađujući na izradi i provođenju tretmanskog plana i uspostavljanju dosljednog reagiranja na pojedino dijete. Stručnjak također može podržati tretman procjenjujuću kvalitetu odnosa biološki roditelj-dijete i motivaciju dostupnog primarnog skrbnika da sudjeluje u tretmanu svog djeteta čak i kad je izdvojeno. Bez obzira koje je okruženje, skrbnikova spremnost da sudjeluje i podržava dijete može bitno pridonijeti napretku tretmana.

Richard Delaney (1995.) je temeljem svog dugogodišnjeg iskustva u podržavanju udomitelja razvio zanimljivu tezu po kojoj uključivanje djece čiji je primarni izvor problema u području privrženosti u individualnu psihoterapiju predstavlja više štete nego koristi za razvoj odnosa dijete-udomitelj i za razvoj djetetove sigurnosti. O čemu se radi? Dijete u psihoterapiji može razviti bliski odnos, no po mišljenju Delaneya, to može biti tzv. pseudo-privrženost. Dijete koje ima negativna iskustva u obitelji i strah od bliskih odnosa, razvijajući pozitivni odnos s psihoterapeutom, može izbjeći razvijanje odnosa s novim

skrbnicima koji bi nužno bili intenzivniji. Može idealizirati psihoterapeuta, a to mu otežava stvaranje stvarne privrženosti s udomiteljem/skrbnikom. Drugim riječima, pozivajući dijete da mu se približi, psihoterapeut može nenamjerno usporiti razvoj privrženosti djeteta u njegovoj novoj sredini. Izlaz iz toga je uključivanje djeteta zajedno s udomiteljem/odgajateljem u psihoterapiju odnosno u sve tretmanske intervencije. Njihovo zajedničko sudjelovanje stvara mogućnosti za (Hughes, 1998.:304-305):

- afektivno usklađivanje i emocionalnu potporu djetetu
- zajedničko uživanje s djetetom
- razlikovanje svog odnosa s djetetom od prethodnih roditeljskih odnosa
- povećanje sličnosti interakcija u terapiji i kod kuće
- dijeljenje misli i osjećaja s djetetom
- propitivanje laži, iskrivljavanja, isprika
- pružanje ekspertnog znanja o djetetu
- potkrepljivanje roditeljskog autoriteta
- pružanje sigurnosti djetetu i terapeutu
- primanje podrške, ideja i potvrđivanja njihovog roditeljstva.

Nadamo se da je poruka jasna - uloga terapeuta, supervizora ili konzultanata je primarno da osnaži osobu koja živi s djetetom i da s njom dijeli odgovornost provođenja tretmanskih intervencija.

To naravno ne znači da odgovarajuća stručna pomoć ne treba biti dostupna djeci, odnosno mladima. Patricia Crittenden (2006.), jedna od velikih stručnjakinja u području privrženosti, smatra da je adolescencija, kao prijelazno razdoblje iz djetinjstva u odraslu dob, razdoblje postizanja mentalnih kompetencija te pravi trenutak da se mladim ljudima koji imaju poteškoće privrženosti pomogne da reorganiziraju svoje postojeće strategije i da dožive više zadovoljstva i sigurnosti u odrasloj dobi. Naglašava koliko je važno osnažiti ih da naprave prave izbore, pogotovo one koji se tiču izbora partnera, izbore koji neće dovesti do ponavljanja obrazaca koje su doživjeli u djetinjstvu. Terapija dakle u tom smislu ne bi trebala biti samo usmjerena na probleme kojih je adolescent svjestan, već treba biti integrativni proces koji će pomoći mladoj osobi s problemima da prepozna i reorganizira svoje odnose privrženosti. Naime, u adolescenciji je po prvi put prisutan potencijal da se razmišlja o odnosima, o svojim ponašanjima i ponašanjima drugih u odnosu, te o tome u kom smjeru i kako se želi postići promjena. Patricia Crittenden se također zalaže za obiteljski usmjeren pristup jer »tijekom individualnog tretmana terapeut je pod rizikom da razvije 'tajni savez' s adolescentovim distorzijama jer nema drugih informacija (...) s obzirom da obitelj uvijek utječe na funkcioniranje adolescenta, bez obzira je li fokus u terapiji na pojedincu, taj učinak se treba uzeti u obzir« (str. 15).

RAD S RODITELJIMA KOJIMA JE ODUZETO PRAVO NA ŽIVOT S DJECOM IZ PERSPEKTIVE TEORIJE PRIVRŽENOSTI

Prethodno je već rečeno da svi stručnjaci mogu u radu s djecom koja imaju poteškoće privrženosti doživjeti poteškoće i zastoje. Što se događa kad roditelj pokušava promijeniti svoja neodgovarajuća ponašanja i pokušava uz pomoć stručnjaka razvijati tzv. privrženo roditeljstvo? Roditelji u takvim situacijama imaju još više poteškoća, a tijekom istoga mogu se osjećati bespomoćnima, imati agresivne porive, željeti da odustanu i slično. Naime, dijete koje je u interakciji s tim istim roditeljem prethodno razvilo neki od oblika nesigurne privrženosti, pri promjeni roditeljskog ponašanja, čak i kad je ono u pozitivnom smjeru, može osjećati nepovjerenje, testirati roditelja, može ga i kažnjavati nekim svojim ponašanjima za neke prethodne propuste. Roditelj koji je i sam još uvijek nesiguran u svoje novo ponašanje ne zna uvijek kako reagirati na takva ponašanja djeteta i često se može vratiti na stare obrasce discipliniranja, odustati od procesa promjene zbog osjećaja neuspjeha ili ga stručnjaci mogu lako doživjeti kao neuspješnog i odustati od rada s njim.

Ilustrirati ćemo primjerom iz prakse kako se može raditi i s djecom i roditeljima ukoliko želimo postići i održati promjenu u njihovom odnosu, te koje se poteškoće pri tome mogu javiti.

Opis situacije	Analiza pod vidom teorije privrženosti
<p>Majka (34 godine), odrasla je uz fizički i emocionalno zlostavljajuću majku alkoholičarku. Otac koji je po njenom mišljenju bio izvor podrške je poginuo kad je imala 8 godina. Bila je izdvojena u udomiteljsku obitelj, ali ju je majka vratila nazad. Znatno starijeg brata i sestru odgojila je majčina sestra.</p>	<p>u djetinjstvu razvijena dezorijentirano-dezorganizirana privrženost</p> <p>negativni unutarnji model</p>
<p>Udala se u dobi od 21 godine nakon samo mjesec dana poznanstva. U novoj obitelji je također bila izložena zlostavljanju svekrve, svekra, muža i muževog brata. Zabranjuju joj bilo kakav kontakt s obitelji.</p>	<p>potkrepljivanje negativnog radnog modela</p>

Opis situacije	Analiza pod vidom teorije privrženosti
<p>Opterećena svojim poteškoćama kao majka se osjećala, loše i nekompetentno svojoj starijoj djevojčici (13 godina) koja je od početka bila zahtjevna beba. Suprugova majka (baka) preuzima brigu o djevojčici. Djevojčica pokazuje često ljutnju prema majci i znakove odbijajuće privrženosti.</p>	<p>pod visokom razinom stresa i bez podrške nije bila figura stabilne privrženosti svojoj starijoj djevojčici ima nerealna očekivanja od djevojčice</p>
<p>S mlađom djevojčicom (8 godina) koja je bila jednostavna i dobra beba razvila je znatno bolji odnos jer, kako je sama rekla »napokon je tu bio netko tko je njoj (majci) davao ljubav i razumijevanje«.</p>	<p>kad joj dijete pruža razumijevanje i podršku, bolje funkcionira kao majka</p>
<p>Starija djevojčica je vrlo ljubomorna na bolji odnos majke sa sestrom i očituje sve više nasilja kako kod kuće tako i u školi. Prebacuju je u tzv. prilagođeni program.</p>	<p>i kod djevojčice se potkrepljuje negativni radni unutarnji model</p>
<p>Otac pronalazi novu partnericu. Nakon još jedne nasilne epizode, majka je izbačena iz kuće. Djevojčice ostaju s ocem.</p>	<p>daljnje potkrepljivanje negativnog radnog modela majke</p>
<p>Djece su dodijeljena ocu koji, iako je pružao bolje uvjete za život, nije predstavljao stabilnu figuru za razvoj privrženosti.</p>	<p>daljnje potkrepljivanje negativnog radnog modela majke</p>
<p>Kontakti s majkom su bili puni sukoba i starija djevojčica je često vrijeđala majku. Majčino nasilje prema djevojčici eskalira. Otac je prijavio nasilničko ponašanje majke policiji i oduzeto joj je pravo na kontakte s djevojčicama.</p>	<p>daljnje potkrepljivanje negativnog radnog modela majke i kćerke</p>
<p>Uvjet za obnavljanje kontakta je bila psihoterapija majke. I starija djevojčica (13 godina) koja je, očekivano, očitovala sve više problema u ponašanju je upućena na psihoterapiju u drugu instituciju.</p>	<p>prilika za razvoj korektivnog iskustva bliskog odnosa</p>

Opis situacije	Analiza pod vidom teorije privrženosti
<p>Nakon početnog opreza, majka razvija odnos povjerenja s terapeutkinjom. Na terapiji istodobno izražava i veliku želju i veliki strah od kontakta, pogotovo sa starijom djevojčicom. Ima idealizirano očekivanje od prvog susreta s mlađom djevojčicom. Prorađuje svoja traumatska iskustva iz djetinjstva.</p>	<p>uz pomoć terapeuta povezuju se iskustva iz prošlosti sa sadašnjim odnosom s djecom (terapeut priča životnu priču majke iz perspektive teorije privrženosti)</p>
<p>Tijekom svoje terapije starija djevojčica je izražavala veliku ljutnju i ambivalenciju prema majci. Često je izražavala osjećaj nepravde da ona ide na psihoterapiju, a da majka ne poduzima i ništa.</p>	<p>djevojčica dobiva mjesto gdje netko razumije njezinu ljutnju</p>
<p>Centar podržava obnavljanje kontakata. Uočavaju značajno promjenu u ponašanju i komunikaciji majke. Na terapijskim susretima pripremljen je sadržaj prvih kontakata i uspostavljen je kontakt sa stručnjakom pod čijim nadzorom su se trebali odvijati kontakti.</p>	<p>stvorena prilika za obnovu odnosa i mijenjanje unutarnjih negativnih radnih modela</p>

Suradnja terapeuta i djelatnika CZSS je omogućila da se stvore preduvjeti za nastavak komunikacije majke s djecom. Bez ovakve suradnje i bez mogućnosti i majke i starije djevojčice da prorade svoje osjećaje, te bez podrške majci da preuzme odgovornost za svoje ponašanje, razumije i prihvati osjećaje svoje starije kćeri, kontakti ili ne bi bili mogući ili bi i dalje potvrđivali negativne unutarnje radne modele koje su imale i jedna i druga. Terapeutovo pričanje životne priče iz perspektive teorije privrženosti dalo je dodatni smisao i razumijevanje majčinim iskustvima koje je imala u svojoj primarnoj obitelji i dodatnu motivaciju za kvalitetnije majčinstvo. Naglašavamo da se stvorila pretpostavka, no tu rad nije završio. Nažalost, pisana preporuka terapeuta da u prvom razdoblju kontakti majke s djevojčicama trebaju biti pod nadzorom, te da je potrebno napraviti zajednički sastanak svih uključenih (oba terapeuta, voditelja nadzora nad kontaktima, nadležni socijalni radnik iz CZSS i majka) nije bila uvažena. Nakon prvog oduševljenja majke i djevojčica sa susretima, ubrzo se javljaju situacije u kojima djevojčice »testiraju«

majčinu promjenu različitim zahtjevima koje ona ne može ispuniti (npr. kupovanje skupog mobitela). Bez mreže podrške u stvarnoj životnoj situaciji koju je mogao omogućiti nadzor nad izvršenjem roditeljske skrbi i kontakt pod nadzorom, majka doživljava krizu, a odnosi između nje i djevojčica su ponovno narušeni.

Ovaj slučaj pokazuje koliko je važno sagledati svaku situaciju u svoj njezinoj složenosti i transakcijama te realno procijeniti resurse i prepreke promjene te koliko je važna strpljivost. Podrška mora biti usmjerena izgradnji odnosa povjerenja, snagama obitelji, jačanju kompetencija roditelja, kao i djeteta.

Što se tiče psihoterapije s djecom/mladima koji imaju poteškoće u privrženosti, smatra se da se djelotvorna promjena može postići samo ako se radi na promjeni djetetovog očekivanja od samog sebe, promjeni očekivanja koje ima od svojih skrbnika/njegovatelja te promjeni očekivanja koje ima o svijetu oko sebe. To može pomoći mijenjaju negativnog radnog modela.

ZAKLJUČAK

Teorija privrženosti nedvojbeno pruža korisni okvir za razumijevanje razvoja pojedina i njegovih odnosa s bliskim osobama tijekom cijelog života. Kao takva, predstavlja korisnu radnu hipotezu stručnjacima u planiranju djelotvornih intervencija u području javne skrbi za djecu i daje mnogo jasnih pouka kako bi trebala biti organizirana skrb za djecu izdvojenu iz obitelji i rane intervencije koje trebaju prevenirati izdvajanje djece iz obitelji.

Stavljanje u fokus odnosa privrženosti između djeteta i bioloških roditelja svakako pomiče kurs razmišljanja o »djetetovom najboljem interesu« u situaciji kada je dijete sigurno privrženo i jasno govori o potrebi razvijanja različitih oblika podrške obiteljima kako bi spriječili da do izdvajanja uopće i dođe.

Poznavanje odnosa i stila privrženosti koje je dijete razvilo u svojoj biološkoj obitelji od presudne je važnosti za socijalne radnike u kontekstu procjene rizika dječjeg budućeg razvitka u skrbi budući da obrasci naučeni u biološkim obiteljima često čine srž poteškoća u radu s djecom izdvojenom iz obitelji.

Prilikom donošenja odluke o smještaju djeteta izvan biološke obitelji važno je ne podcijeniti ove poteškoće (bilo da je riječ o nesigurnoj ili sigurnoj privrženosti). U situacijama kada je dijete bilo sigurno privrženo, prvotni problemi zbog gubitka figure privrženosti mogu biti uspješno prevladani uz adekvatnu pomoć kako socijalnih radnika tako i udomitelja/odgajatelja i bioloških roditelja, te poslužiti kao model na temelju kojeg će se izgraditi novi odnosi privrženosti. U situacijama kada je dijete bilo nesigurno privrženo, njegova sposobnost da vjeruje drugima je ozbiljno narušena i uspostava stabilnog odnosa privrženosti između udomitelja/odgajatelja zadatak je koji od odraslih traži, pored znanja i vještina, iznimno strpljenje. Dužnost je socijalnog radnika da udomitelje/odgaja-

telje upozna s odnosima privrženosti kao i sa značenjem koji isti mogu imati u kontekstu djetetove prilagodbe na život u novoj sredini kako bi se postavila realna i djetetu i udomitelju/odgajatelju dosegljiva očekivanja. Pri tome je i djetetu i odraslima (udomiteljima/odgajateljima) važno osigurati dodatne oblike podrške (u vidu supervizije, terapije i sl.).

Valja imati na umu da teorija privrženosti ne može pružiti teorijski okvir za sve izazove javne skrbi za djecu. Polazeći iz konteksta socijalne skrbi, korisna nadopuna teoriji privrženosti mogu biti ekosistemska i psihosocijalna perspektiva koje daju nešto drugačiju perspektivu interakcije pojedinca s okruženjem i naglašavaju interakciju čimbenika rizika i otpornosti u različitim razvojnim fazama djeteta. Stoga bi što prije trebalo razviti jedan integrativni model javne skrbi za djecu koji bi se temeljio na spomenutim teorijskim perspektivama te koji bi omogućio djelovanje utemeljeno na znanju na svakoj razini - od rada s pojedinim djetetom i obitelji do nacionalne politike zbrinjavanje djece.

LITERATURA

1. Ajduković, M. (2005). Rane intervencije kao podrška roditeljima pod socijalnim rizicima. *Dijete i društvo*, 8 (1), 35-62.
2. Ajduković, M. & Sladović Franz, B. (2005). Behavioural and emotional problems of children by type of out-of-home care in Croatia. *International Journal of Social Welfare*, 2005, 14 (3), 163 - 175.
3. Ajduković, M., Sladović-Franz, B. & Kregar, K. (2005). Razlozi izdvajanja i obilježja života u primarnoj obitelji djece u javnoj skrbi. *Dijete i društvo*, 7 (2), 328 - 354.
4. Aldgate, J. & Jones, D. (2004). *The Developing World of the Child: The Place of Attachment in Children's Development*. London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
5. Armsden, G. C. & Greenberg, M. T. (1987). The Inventory of parent and peer Attachment: Relationship to well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16 (5), 427-454.
6. Berg Eklundh, L. (2005). *Contact families: A Swedish method for preventing social exclusion of children in vulnerable life situations*. Paper presentation. Childhoods 2005, Oslo.
7. Bowlby, J. (1953). *Materinska briga za dijete i duševno zdravlje. Prilog Svjetske zdravstvene organizacije programu UN-a za zaštitu djece bez doma*. Zagreb: Zaštita zdravlja.
8. Bowlby, J. (1988). *Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory*. London: Routledge.
9. Buljan Flander, G. (2001). *Uloga privrženosti i nekih odrednica ličnosti u zlostavljanju djece: Proširenje Bowlbyjeve teorije*. Doktorska disertacija. Odsjek za psihologiju. Filozofski fakultet. Sveučilište u Zagrebu.

10. Cleaver, H. (2004). **The Developing World of the Child: The Influence of Parenting and Other Family Relationships**. London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
11. Constantino, J. N., Hashemi, N., Solis, E., Alon, T., Haley, S., McClure, S., Nordlicht, N., Constantino, M. A., Elmen, J. & Kay Carlson, V. (2001). Supplementation of urban home visitation with a series of group meetings for parents and infants: Results of a »real-world« randomized, controlled trial. **Child Abuse & Neglect**, 25 (12), 1571-1581.
12. Crittenden, P. M. (2006). Transformations in attachment relationship in adolescence: Adaptation versus need for psychotherapy. To be published in **Revista de Psycoterapia**. (<http://www.soton.ac.uk>, preuzeto 14.12.2006.)
13. Delaney, R. J. (1998). **Fostering Changes: Treating Attachment-disordered Foster Children**. Oklahoma City: Wood »N« Barnes Publishing.
14. Doherty, N. A. & Feeney, J. A. (2004). The composition of attachment networks through the adult years. **Personal relationship**, 11, 469-488.
15. Feindler, E. L., Rathus, J. H. & Silver, L. B. (2003). **Assessment of Family Violence: A Handbook for Researchers and Practitioners**. Washington DC: American Psychological Association.
16. Finzi, R., Cohen, O., Sapir, Y. & Weizman, A. (2000). Attachment styles in maltreatment children: A comparative study. **Child Psychiatry and Human Development**, 31 (2), 113-128
17. James, S., Landsverk, J. & Slymen, D. (2004). Placement movement in out-of-home care: Patterns and predictors. **Children and Youth Services Review**, 26, 185-206.
18. Gilgun, J. F. (2000). **A Guided Tour of Risk Assessment in Child Welfare**. University of Minnesota. (<http://ssw.che.umn.edu>, preuzeto 15.12.2007.)
19. Hughes, D. A. (1998). **Building the Bonds of Attachment: Awakening Love in Deeply Troubled Children**. Northvale, New Jersey/London: Jason Aronson Inc.
20. Kelly, G. & Gilligan, R. (2002). **Issues in Foster Care: Policy, Practice and Research**. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publisher.
21. Killen, K. (2001). **Izdani: Zlostavljena djeca su odgovornost svih nas**. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
22. Kobak, R., Little, M., Race, E. & Acosta, M. C. (2001). Attachment disruptions in seriously emotionally disturbed children: Implication for treatment. **Attachment & Human Development**, 3 (3), 243 - 258.
23. Melchert, T. P. (1998). Testing the validity of an instrument for assessing family of origin history. **Journal of Clinical Psychology**, 54, 863-875.
24. Newton, R. R., Litrownik, A. J. & Landsverk, J. A. (2000). Children and youth in foster care: Disentangling the relationship between problem behaviours and number of placements. **Child Abuse & Neglect**, 24, 1363-1374.

25. Odbor za prava djeteta UN-a (2005). Dan opće rasprave o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Preporuke. **Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada**, 13 (2), 383-395.
26. Orme, J. G., Buehler, C., McSurdy, M., Rhodes, K. W. & Cox, M. E. (2003). The Foster Parent Scale. **Research on Social Work Practice**, 13 (2), 181-207.
27. Radočaj, T. (2005). Deinstitutionalizaciju treba početi od najmlađih. **Dijete i društvo**, 7 (2), 355-368.
28. Rowe, J. i sur. (1984). **Long Term Foster Care**. London: Battsford.
29. Rutter, M. (1994). Clinical implications of attachment concepts: Retrospect and Prospect. **Journal of Child Psychology**, 56 (4), 549-571.
30. Žic-Grgat, B. & Jelavić, M. (2005). Institucionalna skrb o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi i perspektive razvoja skrbi o djeci izvan obitelji. **Dijete i društvo**, 7 (2), 297-328.

Marina Ajduković
Klaudija Kregar Orešković
Maja Laklija

University of Zagreb
Faculty of Law
Department of Social Work

THE IMPORTANCE OF THE ATTACHMENT THEORY FOR CONCEPTUALISING PUBLIC CHILD WELFARE

SUMMARY

Although the attachment theory is considered to be one of the basic theoretical foundations in conceptualising public child welfare in most modern societies, its significance and impact in the conceptualisation practice in Croatia is still a minor one. The reasons for this can be found in the time and circumstances that Croatia was in at the time when this theory emerged and was realised in the practices of other countries, such as Great Britain and Sweden, and which were unfavourable for the advancement of public child welfare in our country.

However, today when we are faced with the demands for a reform of the social welfare system, including the child welfare system, the realisation that stem from the attachment theory are unavoidable part of the knowledge, further avoidance of which in practical and professional activity would be unethical, to say the least. Therefore this paper serves a double purpose. First, the paper presents recent research studies that result from the attachment theory, and which are significant for the public child welfare. It also analyses the repercussions of the results of these research studies on the conceptualisation of the public child welfare practice, from risk and family resources assessment, planning and implementing early interventions in the families at risk to planning of short-term and long-term placement of children separated from their families. The paper pays special attention to the repercussions that the attachment theory findings have on fostering and its development and improvement, regarding it as the best way of care for the children separated from their families. Finally, the paper offers a realistic outline of the professional work based on the acceptance of the attachment theory in case of parents deprived of the right to live with their children.

Key words: attachment theory, public child welfare, safe and unsafe attachment, psychosocial work with the children and families, fostering.